AUT, XLI, 2003, p. 19-28

EXPRIMAREA RUDENIEI CONVENȚIONALE ÎN LEXICUL DIALECTULUI ISTROROMÂN

de
Gabriel BĂRDĂŞAN

Paradigma lexemelor prin care se desemnează rudenia socială în orice limbă sau dialect poate fi segmentată în două subcategorii: rudenia prin încuscrire sau alianță, ca urmare a căsătoriei, şi rudenia convențională, care presupune o înrudire simbolică, asumată prin ritualul nunții sau al botezului.

În rândurile ce urmează vom încerca să analizăm termenii care intră în subgrupa prin care se desemnează rudenia convențională în dialectul istroromân (*nun – nună*, *naş – naşă*, *fin – fină*, *cumătru – cumătră*), realități frecvent întâlnite în comunicarea cotidiană.

NUN – NUNĂ

NUN, -Ă reprezintă „numele dat, în ziua căsătoriei, fiecăreia din persoanele care asistă pe miri la cununia religioasă şi care sunt solicitate să îndeplinească obligațiile cerute de ritualul creştin; (la pl.) bărbatul şi femeia care îndeplinesc aceste forme; naş de nuntă” (DEX). Cuvântul românesc *nun* se explică din lat. *nonnus, -us*[1] (Puşcariu, EW 1207, REW 5817, ILR II 303, Ciorănescu, DER 5734), etimon la care se raportează şi alb. *nun* „naş de botez, cumătru”, v. sard. *nonnu* „naş de botez”, it. *nonno* „bunic”. Vechimea termenului este dovedită de prezența lui în două dintre dialectele româneşti sud-dunărene: în aromână *nun(u), nună* este un cuvânt cu circulație generală, în meglenoromână *nun – nună* este parțial folosit, sensul lor acoperind două realități: „naş de nuntă”, „naş de botez”; termenul este absent din istroromână.

Cuvântul *nun* a stat la baza unor derivate precum: *nunaş*, întâlnit în Transilvania şi Banat, cu sensul de „naş de nuntă” (< *nun* + suf. *–aş*); *nănaş*, formă învechită şi regională, cu acelaşi înțeles, reprezentând o alterare a cuvântului anterior, *naş* „persoană care cunună sau care botează”,

[1] În structura fonetică a termenului românesc *nun* se poate observa aceeaşi evoluție fonetică pe care o au vocalele accentuate latineşti *a, e* şi *o*, în poziție nazală. Cu toate că nu se află în poziție nazală, *o* se închide la *u*, consoana nazală care o precedă furnizându-i „suplimentul” de nazalitate necesar acestei transformări. Cf. A. Avram, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 2000, p. 15-29, *passim.*

BDD-A6329 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

formă obținută prin dispariția silabei neaccentuate *nă-*, fenomen similar celui din *mă-ta, mă-sa*, unde *mamă-ta, mamă-sa* au fost abreviate în *mă-*[2].

Din analiza surselor bibliografice existente se constată faptul că în dialectul istroromân nu avem nici un termen moştenit pentru a desemna noțiunea de NUN, -Ă, termenii cu care este denumită această realitate fiind împrumuturi din croată sau italiană.

Ir. *cumpår* „naş de nuntă" provine din it. ven. *compàre* „naş", cu acest sens cuvântul fiind atestat de Puşcariu, SI III 300, de ALR I/II, h. 267 NUN „parrain" (au mariage), la Jeiăn (pct. 02): *ur cumpår, doi cumpår*, de ALRM I/II, h. 374 NUN, în pct. 02 şi de Filipi, ALIr, la întrebarea 541 a) NUN: *∂n kumpår* (*doj kumpår*), la Jeiăn. Pentru partea sudică a teritoriului lingvistic istroromân, *Atlasul lingvistic istroromân* al lui Goran Filipi consemnează, la aceeaşi întrebare, un alt împrumut: *un kumatru*, *doj cumatri* (la Şuşńevița, Noselo, Sucodru, Letai, Bârdo, Şcabici, Tărkovți, Zancovți, Miheli şi Costârcean), termen care cunoaşte şi sensul „cumătru" (vezi *infra*). Pe lângă acest sens, termenul este folosit şi cu alte înțelesuri în graiul din Jeiăn: *cumpår* este utilizat ca termen de adresare politicoasă, pe de-o parte, iar pe de altă parte are sensul de „persoană, ins, tip"[3].

Un alt împrumut care numeşte „naşul de nuntă" este ir. *cumę* < cr. *kum*, cuvânt polisemantic ce desemnează şi „naşul de botez" şi „cumătrul", cu primul sens lexemul fiind atestat în ALR I/II, h. 267, la Bârdo (pct. 01): *ur cúmę, doi cúmi* şi în ALRM I/II, h. 374: *cume*.

Ir. *diver*, împrumutat din cr. *djever* „însoțitor al miresei şi naş la nuntă, cumnat", actualizează şi sensul de „naş de nuntă", pe lângă alte sensuri, semnificație atestată de Cantemir 146 şi în ALR II MN [2687] NĂNAŞULE! „Parrain (au mariage): *díverule*.

Pentru a denumi NUNA „naşă de nuntă", în istroromână se folosesc frecvent două împrumuturi de origine croată *botra* < cr. *botra* „idem", termen care, pe lângă sensul amintit, actualizează şi alte înțelesuri: „naşă de botez", „cumătră" (vezi *infra*) şi *cuma* < cr. *kuma* „naşă de nuntă, naşă de botez". Cu sensul de „naşă de nuntă" ir. *botra* a fost consemnat de ALR I/II, h. 268 NUNĂ „marraine (au mariage)" în ambele puncte de anchetă: *o bótra, do bótrę,* la Bârdo şi *ura bótra, do bótre*, la Jeiăn. Prezența lexemului *botra* la istroromâni este consemnată şi de ALRM I/II, h. 376 NUNĂ, iar mai recent de Filipi, ALIr la întrebarea 541 b) NUNĂ: *o botra*, *do botre* (Jeiăn, Scabici şi Miheli), *o botrɛ*, *do botre* (Noselo), *o botra*, *do botra* (Sucodru), paralel cu lexemul *cuma*: *o kuma*, *do kume* (Jeiăn, Sucodru, Scabici), *o kumɛ*, *do kume* (Noselo). În celelalte puncte de

[2] Vezi A. Avram, *op. cit.*, p. 18-19.
[3] Vezi A. Kovačec, *Éléments italiens du lexique istroroumain,* în „Linguistica", XXXII, (1992), II, Ljubljana, p. 168.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

anchetă, Filipi consemnează doar termenul *o kuma*, *do kume* (Letai, Bârdo, Tărkovți, Zancovți şi Costârcean), cu varianta fonetică *o kumɛ*, *do kume* la Şuşńevița.

Tot pentru a desemna „naşa de nuntă" este folosit şi cuvântul *svådviţa*, împrumutat din cr. *svadica* „însoțitoarea miresei" şi consemnat de ALR II MN [2683] NĂNAŞĂ! „marraine (au mariage)": *swådviţa*; de Kovačec, *Rječnik* 186, la Jeiăn şi glosat „djeveruša, pratilja na svadbi".

NAŞ (NĂNAŞ) – NAŞĂ (NĂNAŞĂ)

Persoana care ține în brațe pruncul în timpul botezului, devenind astfel rudă cu familia respectivă este desemnată în limba română prin termenul de NAŞ (NĂNAŞ), cuvinte derivate de la rom. *nun* (vezi *supra*), care şi-a păstrat şi înțelesul de „naş de nuntă". În unele dialecte româneşti din sudul Dunării aceeaşi realitate este reprezentată prin continuatorii lat. *nonnus, -um*: în aromână *nun* are circulație generală, în meglenoromână e parțial folosit, termenul de circulație generală fiind *mănuş, munuş* < bg. *mamuş* „naş de botez", în aromână *mâmuş(ă)* având sensul de „părinții fârtatului"[4]. Pentru această noțiune, în dialectul istroromân întâlnim o serie sinonimică în care apar împrumuturi din cele două limbi cu care istroromâna a intrat în contact: italiana şi croata. Ir. *såntolu* „naş de botez" provine din it. ven. *santolo* „idem", cuvânt atestat de Popovici II 146. Este posibil ca împrumutul să nu se fi făcut direct, deoarece termenul din italiana dialectală apare şi în limba croată: *santul*, întrebarea 542 a) NAŞ şi b) NAŞĂ din Filipi ALIr consemnând cuvântul doar în punctul de anchetă croat, Cepici, din partea sudică a spațiului în care îi regăsim pe istroromâni: *šàntul*, *šàntula*, nu şi în satele istroromâne. Ir. *cumpår* se raportează la it. *compare* „naş de botez", dar îl întâlnim şi în croată, *kunpar*, termen ce apare la Filipi, ALIr 542 a) NAŞ doar în punctul de anchetă croat, Bărgud, din partea nordică a teritoriului lingvistic istroromân: *kumpâr*, şi a fost atestat pentru acest dialect de Popovici II 146: *cumpåru*, de Kovačec, *Rječnik* 58: *cumpår, -u, ø, -i* „idem" la Jeiăn, care oferă şi un context ilustrativ: „i̯é-i mi̯ie nuşcúmile cumpår", glosat prin cr. „on je meni nekakav kum". ALR I/II, h. 216 NAŞ (la botez) „parraine (au baptême)" notează acest împrumut în punctul de anchetă 02, la Jeiăn: *cumpåru* (articulat) şi *cumpår* (pl.).

Ir. *sutlu* provine din cr. *sutal* „naş" şi a fost consemnat de ALR I/II, h. 216 NAŞ (la botez) în punctul 01, Bârdo: *sutlu*, nota la acest punct de anchetă conținând explicația dată de informator: „omu va târe̯a ăn cărst, cúmătru"; cuvântul apare consemnat şi în ALRM I/II, h. 299 NAŞ (LA

[4] Vezi V. Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Bucureşti, EA, 1966, p. 240.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

BOTEZ). Ir. *sutlu* este atestat şi de Kovačec, *Rječnik* 186: *sutel, -u, sutli* la Bârdo, fiind glosat prin cr. „(krsni) kum”, mai recent de Filipi, ALIr 542 a) NAŞ în toate punctele de anchetă istroromâne cu următoarele variante fonetice: *un sutȣl*, *doj sutli* (Jeiăn, Suşńevița, Noselo, Sucodru) şi *un sutel*, *doj sutli* (Bârdo, Şcabici, Tărcovți, Zancovți, Miheli, Costârcean).

Ir. *cumatru* se raportează la v. sl. *кѫмотръ*, în acest dialect sud-dunărean al limbii române fiind cunoscut cu mai multe sensuri. Cu înțelesul de „naş de botez” lexemul a fost atestat de Kovačec, *Rječnik* 58: *cumatru, cumatri*, la Suşńevița şi Bârdo, glosat prin cr. „(kresni) kum”.

NAŞĂ, echivalentul feminin al substantivului *naş* cunoaşte acelaşi bisemantism în limba română ca şi masculinul: pe de-o parte „naşă de nuntă”, iar pe de altă parte „naşă de botez”.

În ceea ce priveşte dialectele sud-dunărene, putem observa prezența lui *nună* „naşă” ca termen de circulație generală în aromână; parțial folosit apare şi cuvântul *babă*; în meglenoromână termenul uzual este *mămuşă, mumuşă*, preluat din bulgară, pe când *nună* este parțial răspândit. În istroromână se constată aceeaşi abundență de împrumuturi. Ir. *botra* < cr. *botra* „naşă, cumătră” a fost atestat cu sensul germ. „Taufpatin”, „Patin” de Byhan 196, de Popovici II 94, 146, de Sârbu-Frățilă 19, care oferă şi un context ilustrativ: „A mę soră a fost botra” (Sora mea a fost naşă); de Kovačec, *Rječnik* 40: *botrę, -a* la Jeiăn, glosat prin cr. „kuma, kresna kuma”. După cum arată ALR I/II 217 NAŞĂ (la botez) „marraine (au baptême)”, acest împrumut croat este un termen general răspândit: *bótra, do bótrę*, la Bârdo şi *bótra, bótrę*, la Jeiăn; cuvântul apare consemnat şi în ALRM I/II, h. 300 NAŞĂ (LA BOTEZ).

Ir. *cuma* < cr. *kuma* „naşă de nuntă”, „naşă de botez” este atestat cu sensul din urmă de Popovici II 103, 146 şi de Kovačec, *Rječnik* 58: *cuma* „naşă”, voc. *cumo*, la Jeiăn. Un derivat croat de la *kuma* + suf. *–ica* este *kumica* „naşă, nănaşă, cumătră”. Derivatul acesta îl regăsim în ir. *cumița*, *-e* „idem” care a fost atestat de Popovici II 103 şi de Sârbu-Frățilă 202.

Ir. *sutla (sutra)* este un împrumut din croata regională (Krk, Rab, Malinska) din *sъtla* „naşă de botez sau de cununie” şi a fost atestat în dialectul istroromân de Sârbu-Frățilă 282, de Kovačec, *Rječnik* 186: *sutlę, -a* (voc. *sutlo*) pe întreg teritoriul lingvistic istroromân şi de Filipi, ALIr 542 b) NAŞĂ cu variantele fonetice: *o sutlɛ*, *do sutle* (Şuşńevița şi Noselo) şi *o sutla*, *do sutle*, în celelalte puncte de anchetă.

Pe lângă împrumuturile din croată întâlnim şi un împrumut din italiana venețiană, care a intrat, probabil, tot prin intermediul graiurilor locale croate: ir. *sântola* „naşă de botez” < it. ven. *santola* „idem”, cf. cr. *santolo, -a*. Termenul a fost atestat de Popovici II 16, iar la Filipi ALIr 542 b)

BDD-A6329 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

NAŞĂ apare doar în punctul de anchetă croat din partea sudică a teritoriului lingvistic istroromân: *šàntula* (la Cepici).

Rudenia convenţională pe care o presupun noţiunile de NAŞ – NAŞĂ se realizează prin intermediul botezului, ritualul bisericesc consfinţind o legătură între persoane la care consangvinitatea lipseşte. Verbul care desemnează ritualul primirii copilului printre credincioşii bisericii, însoţit de atribuirea unui prenume, este A (SE) BOTEZA.

Verbul *a (se) boteza*[5] este un cuvânt moştenit din lat. *baptĭzare* (Puşcariu, EW 212, REW 939, CDDE 168, DA, ILR II 295, DEX, Ciorănescu, DER 1057) şi îl întâlnim şi în alte limbi romanice: it. *batteggiare*, prov. *batejar*, v. fr. *batoyer*, cat. *batejar*, sp. *bautizare*, port. *baptizar*. Vechimea şi stabilitatea termenului moştenit sunt dovedite şi de formele existente în dialectele româneşti sud-dunărene: ar. *pătedz, pătidzare*[6], megl. *bátes, bătizari* şi ir. *botezå*.

Pe lângă termenul moştenit, în istroromână întâlnim şi un împrumut de origine croată *cârsti* „a boteza” < cr. *krstiti (se) „* idem”. Cuvântul a fost atestat de Byhan 255, de Popovici II 102: *crsti, -it, -esc*, de Cantemir 161, dar ca substantiv: *cârt, -ure*, de Sârbu-Frăţilă 197: *cârsti*, de Kovačec, *Rječnik* 49: *cârsti*, răspândit pe întregul spaţiu lingvistic istroromân.

FIN – FINĂ

Termenul de FIN, -Ă, „persoană considerată în raport cu naşii săi (de botez sau de cununie)” este continuatorul lat. **fīlīānus, -um*, derivat de la *filius* (Puşcariu, EW 611, REW 3296, DA, DEX, Ciorănescu, DER 3382); cf. alb. *fijan*, it. *figliano* „copil alăptat de doică”. Dintre dialectele româneşti sud-dunărene, doar în aromână avem continuatori ai formei latineşti: ar. *h'il'in* (m.) şi *h'il'ină* (f.). În dialectul meglenoromân se constată prezenţa unor împrumuturi: megl. *cristinic* „fin”, *cristinică* „fină” < bg. *krăstnik* „cumătru”, influenţat de *crişţin* şi megl. *cum* „fin”, *cumă* „fină” < bg. *kum* „cumătru” şi *kuma* „cumătră”.

Noţiunea de *fin* este desemnată în graiul istroromânilor numai prin împrumuturi, situaţie similară celei din meglenoromână, realitate reprezentată prin cuvinte preluate din italiană sau croată. Ir. *fioţo, -a* „fin, -ă” provine din it. *figlioccio, -a* „idem” şi a fost atestat de Popovici II 110 şi glosat prin germ. „Patenkind”. Acest lexem este consemnat de asemenea

---

[5] Lat. *baptĭzare* a devenit *bătizare, boteza(re)* prin trecerea lui *pt* la *t* în silabă atonă şi a lui *ă* la *o* după labială (CDDE 168).

[6] Sunetul iniţial din forma aromânească diferit de cel al etimonului, *pătedzare*, a fost explicat fie sub influenţa alb. *pakëzań* (Puşcariu, EW 212), fie prin asimilarea lui *t* din silaba următoare, cf. fenomenul de asimilare inversă *p – d* > *b – d* în ar. *piducl'u* > *biducl'u (*CDDE 168).

BDD-A6329 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

în ALR I/II, h. 218 FIN „filleul” şi h. 219 FINĂ „filleule”, la Bârdo, cu următoarele forme: *ur fi̯uóṭo, doi fiu̯oṭi* „fin” şi *ura fiu̯oṭa, do fiu̯oṭę* „fină” şi de Filipi, ALIr 543 a) FIN şi b) FINĂ: *un fijoco*, *doj fijoc*; *o fijocɛ*, *do fijoce* (Şuşńeviţa, Noselo) şi *un fijoco*, *doj fijoci*; *o fijoca*, *do fijoce* (în celelalte localităţi din sudul teritoriului lingvistic istroromân). Pentru graiul de tip nordic al istroromânei, Goran Filipi consemnează ir. *kumče* (n.) atât pentru „fin”, cât şi pentru „fină”, împrumut din croată consemnat de lingvist şi la Bărgud, localitatea croată de lângă Jeiăn: *kûmče* „fin” şi „fină”. Ir. *sutla*, cuvânt ce desemnează şi „naşă de botez” şi care se explică din croată, este atestat cu sensul de „fin, fină” de ALR I/II, h. 218, la Jeiăn: *sutla* „fin” şi h. 219: *tu îş míiĕ sutla, doṷ sutle* „fină” (cf. cr. *sutal, sutla* „naş – naşă”).

CUMĂTRU – CUMĂTRĂ

Rom. CUMĂTRU, -Ă desemnează „naşa sau naşul în raport cu părinţii copilului ori cu alte rude”, iar părerile lingviştilor cu privire la originea acestui cuvânt sunt împărţite, deoarece termenul a fost explicat atât prin latină, cât şi prin slavă. Unii lingvişti consideră că rom. *cumătru* are la bază lat. *commāter* > *cumătră*[7] după care s-a format analogic masculinul (vezi Ciorănescu, DER 2669), iar alţii îl consideră împrumutat din sl. *kŭmotrŭ* (vezi Ciorănescu, *ibidem*). Problema celor două soluţii etimologice a fost reluată de Al. Graur, lingvistul precizând că ambele explicaţii etimologice prezintă dificultăţi de ordin fonetic sau gramatical, dar aducând, totuşi, un argument în favoarea originii latine: termenul aparţine câmpului onomasiologic al numelor de rudenie, în care majoritatea termenilor sunt de origine latină[8].

Noţiunea de CUMĂTRU, -Ă este numită în dialectele sud-dunărene printr-un număr relativ mare de termeni împrumutaţi. În aromână întâlnim, parţial, lexemele *cumbar* (m.), *cumbară* (f.) (v. ALRM I/II, h. 305, pct. 06, 07, 09; *ibidem*, h. 306, pct. 06, 07) şi tot parţial *nun* (m.), *nună* (f.) (*ibidem*, pct. 05, 09). În meglenoromână apar formele *mănuş* (m.), *mămuşă* (f.) cu răspândire parţială (v. ALR I/II, h. 220, 221, pct 012) şi *cum* (m.), *cumă* (f.), tot parţial (*ibidem*, pct. 013).

Termenii specifici istroromânei pentru desemnarea acestei realităţi sunt foarte numeroşi şi majoritatea se caracterizează prin polisemantism. Lexemul cu cea mai ridicată frecvenţă şi cu cea mai mare răspândire este

---

[7] Evoluţia firească a lat. *commāter* a fost *cumátră*, dar accentul s-a deplasat pe prima silabă sub influenţa echivalentului masculin *compater*, termenul ajungând la forma *cúmătră*, care printr-o nouă mutare de accent a devenit *cumătră* (v. Sextil Puşcariu, *Limba română, II, Rostirea*, p. 304).

[8] Vezi Al. Graur, *Alte etimologii româneşti*, Bucureşti, 1975, apud Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Univers enciclopedic, 1999, p. 142.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

echivalentul dr. *cumătru*, care are mai multe variante fonetice: ir. *cumetru*, atestat de Maiorescu 102; ir. *cúmătru*, *cúmatru*, forme consemnate de Byhan 257, de Popovici II 103, de *Listele lui Bartoli* (Puşcariu, SI III 108): *cúmatru* la Suşńevița, Gradine, Bârdo şi Noselo*, cúmătru* la Grobnic şi Bârdo, de Puşcariu, *ibidem*, 307: *cúmatru*, de Cantemir 163: *cúmătru,- i*, de Kovačec, *Descrierea istroromânei* 198: *cúmatru*, făcând precizarea că apare numai în graiurile istroromâne din sud; de Kovačec, *Rječnik* 58: *cúmatru*, *cúmatri*, la Suşńevița şi Bârdo, dar la vocativ, în adresarea respectuoasă, se foloseşte cuvântul croat *cume*; la feminin, termenul a fost atestat de Maiorescu 102: *cumetră*.

Ir. *cum* „cumătru" a fost atestat de Byhan 257; de Popovici II 103: *cum,* voc. *cume*; de Bartoli în listele sale (Puşcariu, SI III 108): *me cum* (voc.) la Jeiăn şi Grobnic, *cume*, la Suşńevița, Bârdo şi Noselo; de Puşcariu, *ibidem*, 296, 307; de Cantemir 163: *cum, -m* (m.) şi *cumę, -e* (f.), de Coteanu, *Cum dispare o limbă* 21: *cum*, introdus în fondul principal lexical al acestui idiom; de Sârbu-Frățilă 202. Echivalentul feminin al lui *cum* este ir. *cumița, -e* „cumătră", cuvânt atestat de Sârbu-Frățilă 202.

Ir. *cumpår* „cumătru" provine din it. ven. *compare* „naş, cumătru" şi a fost atestat de Maiorescu 101; de Byhan 257: *kumpâr*, de Popovici II 103: *cumpår, -u*; de Bartoli în listele sale (Puşcariu, SI III 108): *cumpåru*, la Jeiăn; de Cantemir 163; ALR I/II, h. 229 CUMĂTRU „compère": *ur cumpuår, doi̯ cumpuår*, la Bârdo; ALRM I/II, h. 305, pct. 01: *cumpuår*.

Cuvântul cel mai fecvent folosit pentru a numi „cumătra" este *botra* şi a fost atestat de Maiorescu 95, 102, de Byhan 106, de *Listele lui Bartoli* (Puşcariu, SI III 108), termen întâlnit în toate localitățile istroromâne; de Puşcariu, SI III 237; de Cantemir 159, de Kovačec, *Rječnik* 40: *botrę*, *-a* la Jeiăn. În acelaşi punct, ir. *botra* este atestat de ALR I/II, h. 221 CUMĂTRĂ „commère": *ura bótra* şi de ALRM I/II, h. 306.

Ir. *sutăl, sutla* cunosc, pe lângă alte sensuri, şi pe cel de „cumătru, -ă". Cu acest înțeles găsim atestări ale perechii *sutăl – sutla* în ALR I/II, h. 220, pct 02: *sútăl, súti̯'i* şi în ALRM I/II, h. 305, pct. 02, pentru masculin, iar pentru feminin în ALR I/II, h. 221, pct. 02: *sutla*, *dou̯ sútle* şi în ALRM I/II, h. 306 şi la Kovačec, *Rječnik* 186.

CONSIDERAȚII FINALE

Clasificarea termenilor supuşi analizei din punctul de vedere al originii lor (latină, slavă veche, croată) pune în evidență următoarea situație:

a) termenii de origine latină lipsesc din acest grup de cuvinte, fiecare noțiune fiind desemnată prin împrumuturi, excepție face ir. *botezå* „a boteza" (< lat. *baptĭzare*) care se raportează oarecum la termenii care

BDD-A6329 © 2003 Editura Universității de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

numesc noţiunea de „naş,-ă” şi care poate fi reperat şi în ar. *pătiḑ*, *pătiḑare*, megl. *bates*, *bătizari*. Dacă luăm în considerare etimonul lat. *commāter*, putem considera ir. *cumetru*, *cúmatra*, *cúmătru* ca termen moştenit din latină. Comparând formele din cele patru dialecte româneşti observăm absenţa unor termeni latineşti din unele dialecte : lat. *nonnus*, *-us* s-a păstrat în dr. *nun*, *-a*, ar. *nun*, *-ă*, megl. *nun*, *-ă*, cu sensul de „naş, -ă de botez” fiind parţial întâlnit, dar lipseşte din istroromână; lat. *filinus, -um* „fin” a fost moştenit doar de ar. *h'il'in*, *-ă*.

Motivul pierderii din această subdiviziune a câmpului semantic al înrudirii a cuvintelor moştenite îl constituie caracterul periferic al noţiunilor desemnate, faptul că sunt mai rar folosite, observându-se tendinţa de a fi substituite cu termeni împrumutaţi.

b) termeni de origine slavă veche : ir. *cúmatru* „cumătru, naş de botez” (< v. sl. *kŭmotrŭ*), dacă acceptăm cea de-a doua soluţie etimologică;

c) termeni de origine croată : *cum* „naş de nuntă, cumătru” (< cr. *kum*), *cuma* „naşă de botez” (< cr. *kuma*), *cumiţa* „naş de botez, cumătră” (< cr. *cumica*), *diver* „naş de nuntă, cumnat” (< cr. *djever*), *botra* „naşă de nuntă, naşă de botez, cumătră” (< cr. *botra*), *svădiţa* „naşă de nuntă” (< cr. *svadica* „însoţitoarea miresei”), *sutlu* „naş de botez, cumătru, fin” (< cr. *sutal*), *sutla/sutra* „naşă de botez, fină, cumătră” (< cr. *sъtla*), *cârsti* „a boteza” (< cr. *crestiti* (*se*));

d) termeni de origine italiană: *cumpâr* „naş de nuntă, naş de botez, cumătru” (< it. ven. *compare*), *sântolu* „naş de botez” (< it. ven. *santolo*), *sântola* „naşă de botez” (< it. ven. *santola*), *fioţo*, *-a* „fin, -ă” (< it. *figlioccio*, *-a*). Împrumuturile din italiană nu au fost preluate direct, ci prin intermediul graiurilor croate.

Comparativ cu alte subgrupe ale câmpului semantic al înrudirii, unde, deşi se constată o abundenţă a termenilor împrumutaţi (din croată şi italiană), există termeni de origine latină[9] păstraţi din fondul vechi de cuvinte al românei comune, în categoria lexemelor ce denumesc rudenia convenţională se observă absenţa cuvintelor de origine latină şi prezenţa unui număr mare de împrumuturi caracterizate prin polisemantism.

SIGLE ŞI ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

ALI = Wolfgang Dahmen, Johannes Kramer, *Le inchieste istro-rumene di Ugo Pellis*. Parte prima: Questioni 1-1512, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 13, 1988, p. 209-281; Parte seconda: Questioni 1513-3338, în „Balkan Archiv. Neue Folge”, 16, 1991, p. 107-137.

[9] v. Bărdăşan, *Aspecte*, p. 63 – 82.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

ALIr = Goran Filipi, *Istrorumunjski lingvistički atlas*, Pula, 2002.

ALR I / II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea I, de Sever Pop, vol. II, Sibiu-Leipzig, 1942.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a, vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (şi termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.

ALRM II / I = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj sub conducerea lui Sextil Puşcariu. Partea a II-a, vol. I: A. *Corpul omenesc, boale (termeni înrudiţi)*. B. *Familia, naşterea, copilăria, nunta, moartea, viaţa religioasă, sărbători*. C. *Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule*, de Emil Petrovici, Sibiu-Leipzig, 1940.

Avram = Andrei Avram, *Probleme de etimologie*, Bucureşti, Ed. Univers enciclopedic, 2000.

Bărdăşan, *Aspecte* = Gabriel Bărdăşan, *Aspecte din terminologia înrudirii în lexicul dialectului istroromân (rudenia de sânge în linie dreaptă)*, în „Analele Universităţii de Vest din Timişoara", Seria Ştiinţe Filologice, XL (2002), p. 63 – 82.

Byhan = Arthur Byhan, *Istrorumänisches Glossar*, în „Sechstes Jahresbericht des Instituts für rümänische Sprache (Rumänisches Seminar) zu Leipzig, herausgegeben von dem Leiter des Instituts Prof. Dr. Gustav Weigand, Leipzig, 1899, p. 175 – 396.

Cantemir, *Texte* = Traian Cantemir, *Texte istroromâne*, Bucureşti, EA, 1959.

CDDE = I.-A. Candrea şi Ov. Densusianu, *Dicţionarul etimologic al limbii române. Elementele latine (A – Putea),* Bucureşti, Ed. Atelierele Grafice Socec & Comp., 1914.

Ciorănescu, DER = Alexandru Ciorănescu, *Dicţionarul etimologic al limbii române*, Bucureşti, Ed. Saeculum I. O., 2001.

Coteanu, *Cum dispare o limbă* = Ion Coteanu, *Cum dispare o limbă (istroromâna)* [Bucureşti], 1957.

DEX = *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a II-a, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1996.

Graur, *Încercare asupra fondului principal* = Al. Graur, *Încercare asupra fondului principal al limbii române*, Bucureşti, EA, 1954.

Kovačec, *Descrierea istroromânei* = August Kovačec, *Descrierea istroromânei actuale*, Bucureşti, EA, 1971.

Kovačec, *Éléments italiens* = August Kovačec, *Éléments italiens du lexique istroroumain*, în „Linguistica", XXXII (1992), II, Ljubljana, p. 159–175.

Kovačec, *Rječnik* = August Kovačec, *Istrorumunsko-hrvatski rječnik (s gramatikom i tekstovima)*, Pula, 1998.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)

Maiorescu, *Itinerar* = Ion Maiorescu, *Itinerar în Istria şi vocabular istriano-român*, ed. a II-a, publicată de Titu Maiorescu, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1900.
MDA = *Micul dicţionar academic*, vol. I A-C, vol. II D-H, Bucureşti, Ed. Univers enciclopedic, 2001, 2002.
Popovici II = Iosif Popovici, *Dialectele române din Istria*, II, Halle a. d. Saale, 1909.
Puşcariu, EW = Sextil Puşcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache. Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprache*, Heidelberg, 1905.
Puşcariu, LR I = Sextil Puşcariu, *Limba română I. Privire generală*, Bucureşti, Ed. Minerva, 1976.
Puşcariu, LR II = Sextil Puşcariu, *Limba română II. Rostirea*, Bucureşti, EA, 1994.
Puşcariu, SI = Sextil Puşcariu, *Studii istroromâne*, în colaborare cu Matteo Bartoli, A. Belulovici şi A. Byhan, II. *Introducere – Gramatică – Caracterizarea dialectului istroromân*, Bucureşti, 1926; III. *Bibliografie critică – Listele lui Bartoli – Texte inedite – Note – Glosare,* Bucureşti, 1929.
REW = W. Meyer-Lübke, *Romanisches etimologisches Wörterbuch*, ed. a IV-a, Heidelberg, Carl Winter Universität, 1968.
Sala, *Etimologia* = Marius Sala, *Introducere în etimologia limbii române*, Bucureşti, Ed. Univers Enciclopedic, 1999.
Sârbu - Frăţilă = Richard Sârbu, Vasile Frăţilă, *Dialectul istroromân. Texte şi glosar*, Timişoara, Ed. Amarcord, 1998.
Scărlătoiu, *Istroromânii* = Elena Scărlătoiu, *Istroromânii şi istroromâna. Relaţii lingvistice cu slavii de sud*, Bucureşti, Editura Staff, 1998.
Scurtu, *Termenii de înrudire* = Vasile Scurtu, *Termenii de înrudire în limba română*, Bucureşti, EA, 1966.
ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, (redactor responsabil Ion Coteanu), Bucureşti, EA, 1969.

L'EXPRESSION DE LA PARENTÉ CONVENTIONNELLE DANS LE LEXIQUE DU DIALECTE ISTROROUMAIN

(Résumé)

Cette étude se propose d'analyser le groupe des mots qui expriment la parenté conventionnelle dans le dialecte istro-roumain: *parrain – marraine* (à un marriage religieux ou à un baptême), *filleul – filleule*, *compère – commère*. Les mots qui expriment ces relations sont analysés du point de vue de leur origine. On présente aussi leur statut dans ce dialecte – mots hérités ou mots empruntés, les rapports de ces mots avec les autres dialects de la langue roumaine.

On constante que la plupart des mots qui expriment la parenté conventionnelle sont empruntés du croate ou de l'italien et qu'il n'y a pas de mots hérités du latin.

BDD-A6329 © 2003 Editura Universităţii de Vest
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.115 (2026-11-17 07:50:50 UTC)